

UDK 657:347.4/.5(497.6 RS)

DOI: 10.7251/FIN1503044A

Danka Panić Ašanin*

PREGLEDNI RAD

Pravni i računovodstveni aspekt faktoringa u Republici Srpskoj i potreba za donošenjem zakona o faktoringu

The legal and accounting aspects of factoring in Republic of Srpska and the need for the adoption of the Law on factoring

Rezime

Factoring, kao specifičan oblik finansiranja preduzeća, ima značajnu ulogu u finansiranju preduzeća u razvijenim zemljama, ali je njegova uloga i u finansiranju preduzeća u zemljama u razvoju sve značajnija. U osnovi faktoringa se nalazi prodaja, odnosno ustupanje kratkoročnih potraživanja od kupaca, proisteklih iz ugovora o kupoprodaji dobara i usluga, osim onih dobara i/ili usluga namijenjenih za lične, porodične ili kućne potrebe. Razvojem faktoringa razvijao se i njegov zakonski i računovodstveni okvir. Zakonsko uređenje faktoringa na nacionalnom nivou zavisi od pravnog sistema, kojem određena zemlja pripada (anglosaksonski, kontinentalni, itd.). Za regulisanje faktoringa na međunarodnom nivou najznačajnija su sledeća dva dokumenta: United Nations Convention on the Assignment of the Receivables in International Trade – UNCITRAL (Konvencija Ujedinjenih nacija o ustupanju potraživanja u međunarodnoj razmjeni, u daljem tekstu: Konvencija UN-a) i UNIDROIT Convention on International Factoring (UNIDROIT-ova konvencija o međunarodnom faktoringu). Republika Srpska, kao ni Bosna i Hercegovina, još uvijek nemaju zakon o faktoringu, već okvir za ovaj posao predstavlja Zakon o obligacionim odnosima. Računovodstveni okvir faktoringa čine Međunarodni računovodstveni standardi i Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja koji se odnose na finansijske instrumente.

Ključne riječi: faktoring, zakon o faktoringu, UNIDROIT, UNCITRAL, pravni i računovodstveni aspekt faktoringa, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Abstract

Factoring, as a specific form of financing companies has a significant role in the financing of companies in developed countries, but its role in the financing of enterprises in developing countries is also crucial. In the basis of factoring is sale or transfer of short-term receivables, arising from a contract of sale of goods and services, except for those goods and / or services intended for personal, family or household purposes. The development of factoring has evolved and its legal and accounting framework. The legal definition of factoring at the national level depends on the legal system, which belongs to a country (Anglo-Saxon, continental, etc.). To regulate the factoring at international level the most important are the following two documents: United Nations Convention on the Assignment of Receivables in International Trade - UNCITRAL and Convention on International Factoring - UNIDROIT. The Republic of Srpska, as well as Bosnia and Herzegovina, still do not have a law on factoring, but a framework for this operations is the Law on Obligations. Accounting framework factoring make the International Accounting Standards and International Financial Reporting Standards relating to financial instruments.

Keywords: factoring, factoring law, UNCITRAL, UNIDROIT, legal and accounting aspect of factoring, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina.

UVOD

Factoring se svrstava u specifične oblike finansiranja preduzeća, a predstavlja ustupanje (prodaju, cesiju) kratkoročnih potraživanja od kupaca faktoru, odnosno faktoring kompaniji. Prodajom, odnosno ustupanjem potraživanja, klijent faktoringa dolazi do likvidnih sredstava, odnosno vrši unovčenje potraživanja prije roka njihovog dospjeća, te za ovaj oblik finansiranja plaća cijenu u vidu faktorove

naknade. Faktorova naknada se sastoji iz dvije ili tri komponente (u zavisnosti od uobičajene prakse). Obično, faktorova naknada podrazumijeva kamatu, koja se obračunava na 70%–90% isplaćene vrijednosti potraživanja klijentu na početku ugovornog perioda (preostalih 10%–30% zadržava se kao rezerva¹), zatim jednokratnu proviziju, koja se izražava procentualno u odnosu na ukupnu vrijednost preuzetih potraživanja, te administrativne troškove, koji se izražavaju u određenom apsolutnom iznosu. Razvoj faktoringa je

* Savjetnik ministra saobraćaja i veza RS. E-mail: d.panic@msv.vladars.net

počeo kolonizacijom Amerike u XVI vijeku, iako pojedini autori smatraju da se on počeo razvijati još u periodu 5000 godina p.n.e (Ruddy, Noel, Mills, Simone, Davidson, Nigel, 2006). Međutim, oblik u kome ga danas poznajemo faktoring je dobio u XIX vijeku. Neke od funkcija koje je ranije nosio sa sobom (poput marketinga, istraživanja tržišta i slično), iščezle su, a ostala je ona osnovna funkcija – prodaja potraživanja za gotovinu. U tom periodu, 40-ih godina XIX vijeka, postalo je jasno da je neophodno pobliže urediti odnose učesnika u faktoring poslu, posebno između faktoring klijenta i faktoring kompanije.

1. ZAKONSKI OKVIR FAKTORINGA U SVIJETU, U ZEMLJAMA U OKRUŽENJU I MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA

Zakonski okvir faktoringa u različitim zemljama svijeta zavisi od toga kojem pravnom uređenju određena zemlja pripada. Iako postoji više pravnih sistema, najrazvijenije zemlje svijeta, na koje su Bosna i Hercegovina i Republika Srpska najviše ekonomski i politički upućene, pripadaju uglavnom ili anglo-saksonskom ili kontinentalnom pravnom sistemu. Glavna karakteristika anglo-saksonskog pravnog sistema jeste da se ne insistira na kodifikaciji prava, već su u prvom planu običaji i sudska praksa (International Network to promote the Rule of Law, 2009).

U Sjedinjenim Američkim Državama, faktoring je regulisan Jedinostvenim trgovačkim zakonom² (poglavlja 9–106). Prema Jedinostvenom trgovačkom zakonu, „...faktoring je zamišljen i shvaćen kao sredstvo finansiranja i obezbjeđenja (plaćanja). Kompanija prodavac prima od faktora finansijska sredstva (finansiranje) i kao obezbjeđenje za primljenu imovinu prenosi na faktora svoja trenutna i buduća potraživanja“ (Spasić, Bejatović, Dukić, Mijatović, 2012).

U Velikoj Britaniji, faktoring je regulisan Zakonom o vlasništvu, kojim se faktoring tretira kao asignacija potraživanja i zahtijeva se obavještenje krajnjeg dužnika o asignaciji. Međutim, ovaj zahtjev je sve manje formalan, pa se često faktura smatra validnom notifikacijom (Ibid.).

Kontinentalni (evropski) sistem prava zasniva se na pisanom, kodifikovanom pravu u čijoj je osnovi rimsko pravo, koje je u izvjesnom smislu preuzeto. Ovaj pravni sistem relativizuje značaj običaja i sudske prakse (International Network to promote the Rule of Law, 2009, pg. 3.).

U Francuskoj je faktoring regulisan putem Loi Facilitant le crédit aux entreprises ili Loi Dailly (Rasche, 2002), kojim je definisano da preduzeće može ustupiti potraživanja koja proizlaze iz njegovih poslovnih aktivnosti, a pri tome se ne zahtijeva bilo kakvo obavještenje krajnjeg dužnika da bi se ovo ustupanje smatralo pravno valjanim. Zakonska regulativa faktoringa u Belgiji je po svemu slična francuskoj regulativi, a cijela suština se ogleda u tome da prenos potraživanja ne može biti pravno valjano spriječen. Sa druge strane, zakonska regulativa faktoringa u Holandiji nudi sve pravne lijekove koji su potrebni dužniku da spriječi ustupanje potraživanja. Ukoliko se desi bankrot ustupaoca, primaocu ustupanja – faktoru ne preostaje ništa drugo već da „lovi u mutnom (Ibid.)“, jer ne smije zahtijevati naplatu od krajnjeg dužnika (Ibid.). U Njemačkoj je situacija slična kao u Holandiji. Naime, prema Trgovačkom zakoniku iz 1994. godine, zabrana asignacije ne ometa efektivan prenos potraživanja, ali je primalac potraživanja stavljen u nezavidan položaj jer u suštini nema nikakve garancije da će naplatiti potraživanja koja je prihvatio, posebno u slučaju nesolventnosti ili bankrotstva ustupaoca, jer naplatu ne smije vršiti od krajnjeg dužnika u slučaju formalne zabrane asignacije. Jedini način na koji se faktor u ovom slučaju može osigurati jeste naplata putem fiducijarnog računa (Ibid.). Evidentno je da pomenuti zakonski propisi u pojedinim zemljama govore o asignaciji potraživanja, ali koriste pojam

„faktoring“. Faktoring, i to onaj sa pravom regresa prepoznat je u Zakonu o bankama u Njemačkoj kao bankarska usluga. U Austriji je asignacija potraživanja regulisana austrijskim Građanskim zakonom, koji ne zahtijeva formalno sklapanje ugovora između ustupaoca i primaoca potraživanja, ali dozvoljava krajnjem dužniku da eksplicitno navede koja potraživanja ne mogu biti ustupljena. Takođe, zahtijeva pisano obavještenje krajnjeg dužnika o ustupljenim potraživanjima, za sva ona potraživanja koja su ustupljena, jer nije postojala zabrana njihove asignacije (ABFA, 2007).

Kada su u pitanju zemlje u okruženju, na prvom mjestu treba konstatovati da su to zemlje koje pripadaju kontinentalnom pravnom sistemu. U nekim od tih zemalja, poput Slovenije i Crne Gore, faktoring se naslanja na Zakon o obligacionim odnosima, te na Zakon o bankama. Faktoring se naslanja na Zakon o obligacionim odnosima u onom dijelu koji se odnosi na cesiju potraživanja, a kako su i Slovenija i Crna Gora bivše republike SFRJ, te su osamostalivanjem naslijedile dobar dio zakonskih rješenja, odredbe njihovih obligacionih zakona koje se odnose na cesiju su identične. Zakon uređuje odnose sve tri strane u cesiji (cedenta, cesionara i cesusa), te prava i obaveze u specifičnim situacijama (npr., kada je potraživanje cedirano nekoliko puta i sl.). Zakon ne zahtijeva pristanak krajnjeg dužnika na cesiju, ali zahtijeva da on bude regularno obavješten o tome. Zakon o bankama i u Crnoj Gori i u Sloveniji prepoznaje faktoring kao finansijsku uslugu.

U Federaciji Bosne i Hercegovine je slična situacija kao i u Sloveniji i Crnoj Gori. Naime, faktoring posao se naslanja na Zakon o obligacionim odnosima (Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89. i 57/89, i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03. i 74/04) dok Zakon o bankama („Službene novine Federacije BiH“ br. 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03. i 28/03) Federacije Bosne i Hercegovine ne prepoznaje faktoring kao posebnu finansijsku, odnosno bankarsku uslugu, ali isto tako ne ograničava banke da pružaju usluge faktoringa. Međutim, Federacija Bosne i Hercegovine je predložila Nacrt Zakona o faktoringu, koji je u julu 2014. godine podržan u Domu naroda Federalnog parlamenta i upućen u javnu raspravu.

Od zemalja u okruženju, kada je u pitanju zakonsko regulisanje faktoringa, najdalje su otišle Srbija i Hrvatska, koje imaju usvojene zakone o faktoringu („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 62/2013). Odredbe ovih zakona su vrlo slične. Zakoni definišu osnovne pojmove i vrste faktoringa, uslove za osnivanje i rad faktoring društava, te vršenje nadzora nad njima, prava i obaveze subjekata u poslovima faktoringa i drugo. Prema odredbama oba zakona, predmet faktoringa su sadašnja nedospjela ili buduća potraživanja, dakle, nikako sadašnja dospjela, a nenaplaćena potraživanja. Takođe, oba zakona kao najznačajnije vrste ili oblike faktoringa definišu faktoring sa pravom regresa, faktoring bez prava regresa, domaći faktoring, međunarodni faktoring i dobavljački faktoring.

Razvoj međunarodnog faktoringa je uslovio donošenje dva najpoznatija akta koji se odnose na međunarodne transakcije faktoringa: United Nations Convention on the Assignment of the Receivables in International Trade – UNCITRAL³ (Konvencija Ujedinjenih nacija o ustupanju potraživanja u međunarodnoj razmjeni, u daljem tekstu: Konvencija UN-a) i UNIDROIT Convention on International Factoring (UNIDROIT-ova konvencija o međunarodnom faktoringu).

Konvencija UN-a se odnosi na međunarodno ustupanje (asignaciju) potraživanja i ustupanje (asignaciju) međunarodnih potraživanja. Konvencija propisuje da se međusobna prava i obaveze ustupaoca i primaoca potraživanja detaljno uređuju ugovorom, ali je obavještenje krajnjeg dužnika o prenosu potraživanja obavezno. Iako ga o ustupanju potraživanja može obavijestiti primalac, ustupalac ili oba zajedno, samo primalac može poslati instrukcije za plaćanje. Ukoliko dužnik primi nekoliko različitih instrukcija za izmirenje svojih obaveza, dužan je postupiti po posljednjoj od njih. Prava i obaveze krajnjeg dužnika se ne mogu mijenjati ustupanjem

¹ Rezerva služi faktoru kao osiguranje za eventualne naknadne korekture potraživanja u smislu naknadno odobrenih rabata, povrata ili reklamacija i sl.

² Uniform Commercial Code – UCC.

³ UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law, na srpskom: Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovačko pravo. UNCITRAL je pravno tijelo Ujedinjenih nacija koje se bavi međunarodnim trgovačkim pravom, tačnije modernizacijom i harmonizacijom pravila u međunarodnom biznisu. Osnovano je 1966. godine, a prema podacima iz 2004. godine, imalo je 60 zemalja članica. Sjedište ove Komisije je u Beču. Zvanična internet prezentacija: <http://www.uncitral.org/> pregledano: 23.06.2015.

njegovih potraživanja. Pored navedenog, Konvencija određuje čiji zakoni se poštuju u obligacionim odnosima između ustupaoca i dužnika sa jedne, te ustupaoca i primaoca potraživanja sa druge strane, te u slučajevima pojave povjerilaca istog reda nad predmetnim potraživanjem i sl.

Konvencija Ujedinjenih nacija o ustupanju potraživanja u međunarodnoj razmjeni je u mnogim aspektima slična UNIDROIT-ovoj konvenciji o međunarodnom faktoringu (UNIDROIT Convention on International Factoring) iz 1988. godine, jer je UNIDROIT-ova konvencija, u stvari, bila polazna tačka za kreiranje Konvencije Ujedinjenih nacija. Sadržaj UNIDROIT-ove konvencije je podijeljen u četiri poglavlja, i to: 1. Sfera primjene i opšte odredbe, 2. Prava i dužnosti strana, 3. Naknadna ustupanja (asignacije), 4. Završne odredbe. Prema odredbama Konvencije, ugovor o faktoringu podrazumijeva ugovor sklopljen između dvije strane – dobavljača i faktora, na temelju kojeg dobavljač može ili hoće da ustupi potraživanja proistekla iz ugovora o prodaji dobara (koji je sklopljen između dobavljača i njegovog kupca/ dužnika), izuzev onih ugovora o prodaji dobara prvenstveno za lične, porodične ili kućne potrebe. Pri tome, faktor obavlja najmanje dvije od sljedećih funkcija:

- finansiranje dobavljača, uključujući i odobravanje zajmova i avansiranih isplata;
- vodi račune (knjigovodstvo) koji se odnose na predmetna potraživanja;
- vrši naplatu potraživanja;
- pruža zaštitu od rizika nemogućnosti naplate potraživanja.

Nakon sklopljenog ugovora o ustupanju, krajnjem kupcu/ dužniku šalje se obavještenje o ustupanju.

2. ZAKONSKI OKVIR FAKTORINGA U REPUBLICI SRPSKOJ

U Republici Srpskoj ne postoji zakon o faktoringu, tako da osnovni okvir za obavljanje ovog posla predstavlja Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89. i 57/89, i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03. i 74/04), preciznije članovi 435–446, koji se odnose na cesiju. Odredbe ovog zakona su identične odredbama istoimenih zakona Slovenije i Crne Gore, a prema njima predmet cesije mogu biti sva potraživanja, osim onih čiji je prenos zabranjen zakonom, koja su vezana za ličnost povjerioca ili se po svojoj prirodi protive prenosu. Zajedno sa potraživanjem prenose se i sva druga sporedna prava (pravo prvenstvene naplate, zalog, kamata i dr.), a krajnji dužnik mora biti uredno obaviješten o cesiji, iako se njegov pristanak ne zahtijeva. Ukoliko ustupalac prenese isto potraživanje više puta, pravo na potraživanje ima primalac o kome je ustupalac prvo obavijestio dužnika.

Za razliku od zakonskih propisa razvijenih zemalja (koji su ranije navedeni kao primjeri zakonskog regulisanja faktoringa), te za razliku od ranije pomenutih međunarodnih izvora prava u oblasti faktoringa (UNIDROIT, UNCITRAL), koji ustupanje potraživanja stavljaju u kontekst asignacije, zakonski propisi zemalja u okruženju (osim onih koje imaju usvojene zakone o faktoringu), kao i Republike Srpske, prenos (ustupanje) potraživanja stavljaju u kontekst cesije. Razlika između asignacije i cesije u pravnom smislu je sljedeća: asignacija predstavlja upućivanje kojim jedno lice (asignant) ovlašćuje drugo lice – upućenika (asignata) da za njegov račun izvrši nešto određenom trećem licu, primaocu uputa (asignataru), a ovog ovlašćuje da to izvršenje primi u svoje ime (ZOO „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89. i 57/89, i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03. i 74/04), dok cesija predstavlja ustupanje potraživanja (ZOO „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89. i 57/89, i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03. i 74/04); Kovačević, Vunjak, 2009) pa se može konstatovati da je cesija, s aspekta faktoringa, uži pojam, jer se odnosi na ustupanje potraživanja, za razliku od asignacije, koja se može odnositi na bilo koje druge ugovorne obaveze. Međutim, predmet cesije, kako to definiše Zakon o obligacionim odnosima, mogu biti sva potraživanja, osim onih čiji je prenos zabranjen zakonom, koja su vezana za ličnost povjerioca ili se po svojoj prirodi protive prenosu. Dakle, predmet cesije mogu biti i dospjela nenaplaćena potraživanja, što nije predmet faktoringa.

Zakon o bankama („Službeni glasnik RS“ br. 44/03, 74/04, 116/11, 05/12. i 59/13) u Republici Srpskoj ne prepoznaje faktoring kao posebnu bankarsku uslugu, ali ne zabranjuje bankama da pružaju usluge faktoringa. Pored navedenih zakona, zakonski okvir faktoringa u Republici Srpskoj predstavljaju i sljedeći zakoni:

- Zakon o imovini pravnih lica („Službeni glasnik BiH“ br. 2/92);
- Zakon o kompanijama („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 127/08);
- Zakon o Centralnoj banci („Službeni glasnik BiH“ br. 1/97);
- Zakon o bankrotu („Službeni glasnik RS“ br. 67/02);
- Zakon o likvidaciji („Službeni glasnik RS“ br. 64/02);
- Zakon o porezu na dodatu vrijednost („Službeni glasnik BiH“ br. 09/05, 35/05. i 100/08);
- Zakon o porezu na dobit („Službeni glasnik RS“ br. 91/06. i 57/12) i dr.

Posljednja dva navedena zakona su važna za poreski aspekt faktoringa. Prema članu 25, stav 1, tačka 4, podtačka b) Zakona o porezu na dodatu vrijednost („Službeni glasnik BiH“ br. 09/05, 35/05. i 100/08), plaćanja PDV-a oslobođene su finansijske usluge, uključujući usluge koje su povezane sa upravljanjem depozitima, uštedevinom i bankovnim računima, vođenjem platnih transakcija, prenosom i izvršavanjem dospjelih obaveza, novčavanjem čekova ili drugih finansijskih instrumenata, izuzev s plaćanjem dugova i faktoringa. Kako prema članu 20, stav 1. pomenutog zakona poresku osnovicu prometa dobrima i uslugama čini oporezivi iznos naknade koju obveznik primi ili treba da primi za isporučena dobra ili pružene usluge, što znači da je poreska osnovica kod pruženih faktoring usluga naknada koju primi faktoring kompanija za pružene usluge, koja se sastoji iz provizije, troškova obrade i obračunatih kamata na izvor finansiranja u periodu trajanja ugovora. S obzirom na to da faktorova naknada podliježe plaćanju PDV-a, to ovaj oblik finansiranja poskupljuje, u odnosu na druge alternativne oblike finansiranja (kakav je, na primjer, kratkoročni kredit), ali sa druge strane, korisnici faktoring usluga ostvaruju pravo na odbitak ulaznog PDV-a, iskazanog na fakturama faktoring kompanija (Zakona o porezu na dodatu vrijednost, „Službeni glasnik BiH“, br. 09/05, 35/05. i 100/08).

Za korisnike usluga faktoringa značajan je poreski tretman troškova koje imaju vezano za korištenje ovog specifičnog oblika finansiranja s aspekta Zakona o porezu na dobit. Prema čl. 8. stav 1) Zakona o porezu na dobit („Službeni glasnik RS“ br. 91/06. i 57/12): „Prilikom obračuna poreske osnovice, od prihoda se odbijaju oni rashodi koji se direktno odnose na ostvareni prihod.“ Nadalje, Zakonom o porezu na dobit i Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dobit („Službeni glasnik RS“ br. 91/06. i 57/12) određeni su rashodi koji se ne mogu priznati u poreske svrhe, koji se mogu priznati u poreske svrhe, ali do određenog iznosa (kao što su troškovi reprezentacije, donacije javnim institucijama i sl.), stope za obračun troškova amortizacije koji se priznaju u poreske svrhe, kao i druge specifične situacije (kao što su transferne cijene, statusne promjene, prenošenje gubitka i sl.). S tim u vezi, troškovi nastali usljed korištenja usluga faktoringa se u potpunosti mogu priznati kao odbitna stavka prilikom utvrđivanja poreske osnovice, i to iz sljedećih razloga: ukupni trošak faktoring usluga se obično sastoji iz provizije faktora, troškova obrade transakcije i kamata. Provizija faktora i troškovi obrade transakcije svrstavaju se u nematerijalne poslovne rashode koji nastaju u svrhu ostvarenja poslovnih prihoda i kao takvi se mogu priznati kao odbitna stavka u poreske svrhe. Troškovi kamata se mogu priznati kao odbitne stavke samo ako nije riječ o zateznim kamatama i kaznama proisteklim iz kršenja zakonskih i drugih propisa, kao i kamatama na zajmove koji se koriste za nabavku imovine koja se amortizuje, jer se takve kamate kapitalizuju (Zakon o porezu na dobit, „Službeni glasnik RS“ br. 91/06. i 57/12) i Pravilnik o primjeni Zakona o porezu na dobit, Službeni glasnik RS“ br. 129/06, 110/07, 114/07, 62/08, 09/09, 122/10, 73/11, 17/13, 21/13. i 99/13).

3. RAČUNOVODSTVENI OKVIR FAKTORINGA

Faktoring predstavlja ustupanje (prenos, cesiju) nedospjelih kratkoročnih potraživanja od kupaca. S obzirom na to da se potraživanja svrstavaju u

jednu od četiri kategorije finansijskih instrumenata, odnosno predstavljaju finansijsko sredstvo, za njihovo priznavanje, odmjeravanje i prezentaciju su mjerodavni Međunarodni računovodstveni standard 32 – Finansijski instrumenti: prezentacija, Međunarodni računovodstveni standard 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i odmjeravanje, i Međunarodni standard finansijskog izvještavanja 7 – Finansijski instrumenti: objelodanjanja. Navedeni standardi ujedno predstavljaju i računovodstveni okvir za poslove faktoringa. Za sve tri strane involvirane u poslove faktoringa najvažnije je da znaju u kom trenutku treba da iskniže/ priznaju (evidentiraju) potraživanje koje se prenosi, te u kom iznosu treba vrednovati ovo finansijsko sredstvo.

Prema paragrafu 14 MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i odmjeravanje, „...entitet treba da prizna finansijsko sredstvo ili finansijsku obavezu u svom izvještaju o finansijskoj poziciji samo onda kada ono postane jedna od ugovornih strana u instrumentu“ (MSFI 39, 2009).

„Entitet treba da prestane da priznaje finansijsko sredstvo samo kada:

- (a) ugovorna prava na tokove gotovine od finansijskog sredstva prestanu da važe; ili
- (b) on prenese finansijsko sredstvo kako je izneseno u paragrafima 18. i 19. i taj prenos se kvalifikuje za prestanak priznavanja u skladu sa paragrafom 20.

Entitet vrši prenos finansijskog sredstva samo kada on ili:

- (a) prenosi ugovorna prava na primanje tokova gotovine od finansijskog sredstva; ili
- (b) zadržava ugovorna prava na primanje tokova gotovine od finansijskog sredstva, ali preuzima ugovornu obavezu da isplaćuje tokove gotovine jednom ili više primalaca prema ugovoru koji zadovoljava uslove u paragrafu 19.

Kada entitet zadrži ugovorna prava da prima tokove gotovine od finansijskog sredstva („originalnog sredstva“) ali primi ugovornu obavezu za plaćanje tih tokova gotovine jednom ili više entiteta („krajnjih primalaca“), entitet tretira tu transakciju kao prenos finansijskog sredstva samo ako su zadovoljena sva tri uslova navedena u nastavku teksta.

- (a) Prema ugovoru o prenosu, entitetu je zabranjeno da prodaje ili zalaže originalno sredstvo osim kao obezbjeđenje krajnjim primaocima za obavezu da im plaća tokove gotovine.
- (b) Entitet ima obavezu da doznači sve tokove gotovine koje sakupi u korist krajnjih primalaca bez većeg odlaganja. Pored toga, entitet nema ovlaštenja da reinvestira takve tokove gotovine, osim kada je riječ o investicijama u gotovinu ili gotovinske ekvivalente (kako je definisano u MRS 7 – Izvještaj o tokovima gotovine) tokom kratkog međuperioda od datuma sticanja gotovine do datuma zahtijevane doznake krajnjim primaocima, i kamata dobijena od takvih investicija se, takođe, prenosi na krajnje imaoce.

Kada entitet izvrši prenos finansijskog sredstva (vidjeti paragraf 18), on treba da procijeni stepen do kog je zadržao rizike i koristi od vlasništva nad finansijskim sredstvom. U ovom slučaju:

- (a) ako entitet u značajnoj mjeri prenosi sve rizike i koristi od vlasništva nad finansijskim sredstvom, entitet treba da prestane da priznaje finansijsko sredstvo i da zasebno prizna kao sredstvo ili obaveze sva prava i obaveze stvorene ili zadržane prilikom prenosa.
- (b) ako entitet u značajnoj mjeri zadrži sve rizike i koristi od vlasništva nad finansijskim sredstvom, entitet treba da nastavi da priznaje finansijsko sredstvo.
- (c) ako entitet niti izvrši prenos niti u značajnoj mjeri zadrži sve rizike i koristi od vlasništva nad finansijskim sredstvom, entitet treba da odredi da li je zadržao kontrolu nad finansijskim sredstvom. U ovom slučaju:
 - (i) ako entitet nije zadržao kontrolu, on treba da prestane da priznaje finansijsko sredstvo i da zasebno prizna sva sredstva i obaveze kao prava i obaveze koje su zadržane prilikom prenosa;
 - (ii) ako je entitet zadržao kontrolu, on treba da nastavi da priznaje finansijsko sredstvo do stepena svog stalnog učešća u finansijskom sredstvu (*Ibid.*)“

Finansijske obaveze se prestaju priznavati tek onda kada je ugovorom određena obaveza ispunjena, otkazana ili je istekla (*Ibid.*).

Prema odredbama MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i odmjeravanje, početno priznavanje finansijskih sredstava i finansijskih obaveza se vrši po fer vrijednosti, dok se naknadno odmjeravanje vrši u zavisnosti od klasifikacije finansijskog instrumenta po fer vrijednosti ili po amortizovanoj vrijednosti, korištenjem metoda efektivne kamate (*Ibid.*). Ovaj drugi metod se primjenjuje na potraživanja i zajmove (*Ibid.*).

U skladu sa prethodno navedenim, prilikom računovodstvenog evidentiranja transakcija faktoringa, treba voditi računa o tome da li je došlo do prenosa rizika i koristi koji su povezani sa potraživanjem koje je predmet ustupaoca i u kom stepenu. Ukoliko se radi o faktoringu sa pravom regresa, ne može se tvrditi da je došlo do prenosa svih rizika i koristi povezanih sa predmetnim potraživanjem sa faktoring klijenta na faktoring kompaniju, jer rizik naplate ostaje na faktoring klijentu. Ukoliko se o roku dospjeća ispostavi da krajnji dužnik neće/ ne može izmiriti svoje obaveze, predmetno potraživanje faktoring kompanija vraća faktoring klijentu, a ovaj je dužan da faktoring kompaniji vrati nazad gotovinu. S tim u vezi, faktoring klijent ne treba da vrši isknižavanje predmetnog potraživanja iz svojih osnovnih bilansnih evidencija sve dok naplata ne postane potpuno izvjesna. Sa druge strane, faktoring kompanija ne treba da vrši evidentiranje (uknjižavanje) predmetnog potraživanja u svojim osnovnim bilansnim evidencijama, već treba da ih vodi vanbilansno. U skladu sa tim, krajnji dužnik ne vrši preknjižavanje svoje obaveze sa faktoring klijenta na faktoring kompaniju.

Kada je riječ o faktoringu bez prava regresa, tu evidentno dolazi do prenosa svih rizika i koristi koji su povezani sa potraživanjem koje se ustupa sa faktoring klijenta na faktoring kompaniju. Samim tim, odmah po sklapanju ugovora o faktoringu, faktoring klijent bi trebalo da iskniži iz svojih bilansnih evidencija predmetno potraživanje, a faktoring kompanija bi trebalo to potraživanje da uknjiži kao svoje. Krajnji dužnik treba da, nakon prijema obavještenja o ustupanju, izvrši preknjižavanje obaveza sa faktoring klijenta na faktoring kompaniju. Ovo preknjižavanje neće imati efekta u bilansu stanja, jer neće doći do promjene iznosa obaveze, kao ni do promjene konta na kojem je obaveza evidentirana, ali je važno za analitičku evidenciju krajnjeg dužnika, kao i za međusobno usklađivanje potraživanja i obaveza (konfirmacija salda) prije sačinjavanja godišnjih finansijskih izvještaja.

4. POTREBA ZA DONOŠENJEM ZAKONA O FAKTORINGU

Iako računovodstveni okvir faktoringa prilično detaljno ulazi u suštinu priznavanja i odmjeravanja potraživanja kao finansijskih sredstava koja se nalaze u osnovi faktoringa, on ipak nije dovoljan za kvalitetnu operacionalizaciju faktoring posla. Računovodstveni okvir daje pravila i smjernice za računovodstveno evidentiranje transakcija faktoringa, koje čini samo jedan dio cjelokupnog faktoring posla. Za kvalitetno vršenje faktoring poslova potrebno je zakonski urediti ovu oblast. Ranije u tekstu je navedeno da zakonski okvir faktoringa u Republici Srpskoj predstavljaju Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o bankama, Zakon o porezu na dobit, Zakon o porezu na dodatu vrijednost i dr. Zakon o bankama ne prepoznaje faktoring kao posebnu bankarsku uslugu, ali ne zabranjuje bankama da obavljaju i ovu vrstu posla. Zakon o obligacionim odnosima je osnova za vršenje faktoringa u dijelu koji se odnosi na cesiju potraživanja. Međutim, predmet cesije mogu biti i potraživanja koja su dospjela, a nisu naplaćena, dok se u osnovi faktoringa nalaze kratkoročna nedospjela potraživanja, ili čak buduća kratkoročna potraživanja. Zakoni o faktoringu zemalja iz okruženja (Srbija i Hrvatska) definišu predmet faktoringa, tako da faktoring kompanija ili banka koja pruža faktoring usluge ne može preuzimati dospjela kratkoročna potraživanja.

Za računovodstveno evidentiranje je važno sagledati da li su svi rizici i koristi povezani sa predmetnim potraživanjem preneseni sa faktoring

klijenta na faktoring kompaniju ili ne. S tim u vezi, važno je znati i u ugovoru definisati o kojoj vrsti faktoringa je riječ. Međutim, u praksi se može desiti da se ovakav podatak u ugovoru ne navede. To proizvodi najmanje dva problema: problem računovodstvenog evidentiranja i problem određivanja ko snosi gubitke ukoliko krajnji dužnik ne izmiri obaveze. Zakon o faktoringu u Srbiji je odredio da ukoliko ugovorom nije ugovoreno o kojoj vrsti faktoringa je riječ, smatra se da je riječ o faktoringu sa pravom regresa („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 62/2013). U Hrvatskoj, Zakon o faktoringu propisuje osnovne elemente ugovora o faktoringu, čime se zahtijeva obavezno definisanje vrste faktoringa, koji je predmet ugovora („Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 94/14).

Predmet faktoringa mogu biti sva kratkoročna nedospjela ili buduća potraživanja osim onih koja su proistekla iz prodaje robe ili pružanja usluga za lične, porodične ili potrebe domaćinstva. Suština faktoringa je da se trguje potraživanjima koja su proistekla iz poslovnih odnosa prodavca/ vršioca usluga i krajnjeg dužnika, pri čemu se u ulozu krajnjeg dužnika nalazi preduzeće koje nabavljena dobra/usluge koristi dalje u svom poslovnom procesu kao inpute. Cesijom se pak mogu prenositi i potraživanja nastala na osnovu prodaje/ vršenja usluga za lične, porodične ili potrebe domaćinstva, i stoga je važno zakonom o faktoringu precizno definisati i ovakve situacije.

Naposlijetku, donošenje zakona o faktoringu je važno i zbog određivanja uslova za osnivanje i rad faktoring firme, kao i određivanje institucije koja će biti odgovorna za nadzor nad radom ovih kompanija. Takva institucija bi bila zadužena za dalje ustrojavanje poslovanja faktoring kompanija kroz definisanje procedura i pravilnika, kao i osnivanje i vođenje registara koji su neophodni za obavljanje faktoring poslova, a radi zaštite interesa svih involviranih strana u ovom poslu (npr. registar sklopljenih ugovora i sl.).

ZAKLJUČAK

Factoring je vrlo značajan specifičan oblik finansiranja preduzeća, kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju. U Bosni i Hercegovini je zastupljen u posljednjih desetak godina, i u tom periodu je bilježio konstantan rast. S obzirom na veliku zastupljenost ovog oblika finansiranja u svijetu, različite zemlje su nastojale definisati zakonski i profesionalni okvir za obavljanje poslova faktoringa. Način zakonskog regulisanja zavisi od pravnog sistema pojedinih zemalja. Pored nacionalnih propisa, postoje i međunarodni izvori prava iz oblasti međunarodnog faktoringa, koji su dali opšta pravila za obavljanje ovog posla, kada učesnici u faktoringu nisu rezidenti iste zemlje. Potreba za regulisanjem međunarodnih pravila javila se zbog razlika u nacionalnim zakonskim rješenjima. Kada su u pitanju zemlje u okruženju, neke od njih već imaju usvojen Zakon o faktoringu (Srbija, Hrvatska), dok se kod drugih ovaj posao zasniva na propisima koji definišu cesiju potraživanja u okviru Zakona o obligacionim odnosima. Pored Zakona o obligacionim odnosima, za obavljanje ovog posla značajni su i nacionalni zakoni o bankama, kao i poreski propisi.

Računovodstveni okvir faktoringa predstavljaju međunarodni računovodstveni standardi, koji se odnose na potraživanja kao finansijska sredstva, a to su: MRS 32 – Finansijski instrumenti: prezentacija, MRS 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i odmjeravanje i MSFI 7 – Finansijski instrumenti: objelodanjanja.

U Republici Srpskoj ne postoji zakon o faktoringu, već se faktoring posao zasniva na Zakonu o obligacionim odnosima, Zakonu o bankama, Zakonu o stečajnom postupku, Zakonu o porezu na dodatu vrijednost, Zakonu o porezu na dobit i dr., ali zbog sve većeg značaja faktoringa u finansiranju preduzeća u privredi Republike Srpske, postoji potreba za usvajanjem takvog zakona, kojim bi se jasno definisali predmet faktoringa, osnovne vrste, učesnici, osnovni elementi ugovora o faktoringu, uslovi za osnivanje i poslovanje faktoring kompanija, nadzor nad obavljanjem poslova faktoringa i drugo. Na ovaj način bi se eliminisale sve eventualne nedoumice u vezi sa operacionalizacijom ovog posla, a novčani tokovi koji iz njega proizlaze bi se strože kontrolisali.

IZVORI

1. Kovačević, Lj.; Vunjak, N.; *Upravljanje finansijama preduzeća*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Saobraćajni fakultet Dobo, Dobo, 2009.
2. Rasche, G.; *Prohibitions on assignment*, European civil code and business financing, The European Legal Forum, Verlag GmbH, München, Issue 3, 2002., p.134.// Loi 81-1 of 2 January 1981.
3. Ruddy, Noel; Mills, Simone; Davidson, Nigel; *Salinger on factoring*, fourth edition, Sweet&Maxwell, London, 2006.
4. Spasić, I.; Bejatović, M.; Dukić Mijatović, M.; „Factoring – Instrument of Financing in Business Practice - Some Important Legal Aspects“, *Ekonomika istraživanja*, Pula, vol. 25, br. 1, 2012.
5. *Intro to Civil Law Legal Systems*, International Network to promote the Rule of Law, maj 2009.
6. *EU Legislation Report*, ABFA (Asset Based Finance Association), Richmond, Surrey, UK, 2007.
7. Kreditwesengesetz, KWG.
8. Law of Property Act (1925).
9. Uniform Commercial Code – UCC.
10. Obligacioni zakonik RS, uradno prečišćeno besedilo (OZ – UPB1), („Uradni list RS“ br. 97/2007).
11. Zakon o bančinstvu, uradno prečišćeno besedilo (ZBan – 1 – UPB5), („Uradni list RS“ br. 99/2010).
12. Zakon o bankama Crne Gore („Službeni list CG“ br. 17/08, 44/10. i 40/11).
13. Zakon o bankama („Službene novine Federacije BiH“ br. 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03. i 28/03).
14. Zakon o obligacionim odnosima Crne Gore („Službeni list CG“ br. 47/08. i 04/11).
15. Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89. i 57/89, i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03. i 74/04).
16. Zakon o porezu na dodatu vrijednost („Službeni glasnik BiH“ br. 09/05, 35/05. i 100/08).
17. Zakon o porezu na dobit („Službeni glasnik RS“ br. 91/06. i 57/12).
18. Zakon o faktoringu („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 62/2013).
19. Zakon o faktoringu („Narodne novine Republike Hrvatske“ br. 94/14).
20. Pravilnik o primjeni Zakona o porezu na dobit („Službeni glasnik RS“ br. 129/06, 110/07, 114/07, 62/08, 09/09, 122/10, 73/11, 17/13, 21/13. i 99/13).
21. Međunarodni računovodstveni standardi.
22. Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja.
23. <http://www.inprol.org>
24. <http://www.simons-law.com>
25. <http://www.cftc.gov>
26. <http://www.abfa.org.uk>
27. <http://www.uradni-list.si>
28. <http://www.sluzbenilist.me>
29. www.parlamentfbih.gov.ba
30. <http://www.parlament.gov.rs>
31. narodne-novine.nn.hr
32. <http://www.uncitral.org>
33. <http://www.cbbh.ba>
34. <http://www.uino.gov.ba>
35. <http://www.poreskauprava.org>
36. <http://www.unidroit.org>